

ДІЯЛЬНІСТЬ М.М. БОГОЛЮБОВА З ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ У КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

©2010 р. *Марина ГРАБ, Валерій САМОЙЛЕНКО*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ 01601

Редакція отримала статтю 4 жовтня 2010 р.

На основі вивчення архівних документів Київського національного університету імені Тараса Шевченка за 1939 рік та 1941 – 1951 роки, що стосуються науково-педагогічної діяльності академіка М.М.Боголюбова, складено список аспірантів М.М.Боголюбова у Київському державному університеті ім. Т.Г.Шевченка.

1 Вступ

Одним з основних напрямків науково-педагогічної діяльності М.М.Боголюбова була робота з підготовки наукових кадрів. Цій роботі він приділяв багато уваги і дуже уважно ставився до молоді, якій він передавав не лише наукові знання, але й частину свого життєвого досвіду. Одного разу, звертаючись до молодих вчених, він зазначив: "Молодым людям, вступающим в науку, я бы хотел сказать, что они выбирают себе прекрасную, но тяжёлую дорогу. Даже самые удачные научные судьбы складываются из преград, из бессонных ночей, научных ошибок и заблуждений. Я хотел бы пожелать будущим молодым учёным выработать в себе твёрдый характер, без которого, на мой взгляд, невозможно добиться значительных успехов на пути познания" [36].

Свою педагогічну діяльність М.М.Боголюбов розпочав в Київському державному університеті ім. Т.Г.Шевченка, де він працював з 1936 р. по 1941 р. та з 1944 р. по 1951 р., при цьому з 1945 р. по 1948 р. він був деканом механіко-математичного факультету, а з 1945 р. по 1951 р. очолював кафедру математичної фізики.

З перших днів його роботи в Київському університеті одним з основних напрямків його роботи стала діяльність з підготовки молодого покоління науковців, які по закінченні аспірантури поповнювали викладацький склад не лише Київського університету, а й багатьох інших навчальних закладів України.

У наукових та науково-популярних статтях і монографіях про життя та науково-організаційну діяльність М.М.Боголюбова питання про аспірантів Миколи Миколайовича, які навчалися в аспірантурі Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, висвітлено не достатньо. Зокрема, у [34, с.82] та [42] наведено спогади однієї з аспіранток М.М.Боголюбова – Стрельцової Олени Опанасівни. У [46, с.75] Хацет Борис Ісакович – учень М.М.Боголюбова, згадує про свого вчителя і наставника, а також називає прізвища деяких аспірантів М.М.Боголюбова у Київському університеті. Він зазначає, що аспірантами М.М.Боголюбова були Гіхман Йосип Ілліч (в довоєнний час), Польський Нафтул Йосипович і Кац Георгій Ісакович (в повоєнний час).

У даній статті на основі аналізу архівних документів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, наукових статей і монографій про життя та науково-організаційну і педагогічну діяльність М.М.Боголюбова, спогадів учнів М.М.Боголюбова зроблено спробу скласти список аспірантів М.М.Боголюбова у Київському університеті.

2 Стан підготовки наукових кадрів у Київському університеті у період 1936 – 1941 рр.

У своєму виступі на I Всесоюзному з'їзді математиків у 1930 році академік АН СРСР О.Ю.Шмідт зазначав: "На ринку викладачів вищої школи найбільше не вистачає математиків. Молода людина, яка займається наукою, має всі шанси стати професором у 25 років. Така велика потреба!" [47].

Про стан підготовки наукових кадрів в довоєнний період відомий український математик професор Г.І.Дрінфельд у своїх спогадах писав

[41, с.72–73]: „... На протязі кількох років в СРСР не захищалися дисертації, ні кандидатські, ні докторські, а посади доцентів і професорів затверджувалися де завгодно і кому завгодно. Згодом з’явилася урядова постанова про відновлення захисту дисертацій і утворення в Москві вищої атестаційної комісії (ВАК) Союзу. ...

Після виходу наведеної постанови в Київському університеті киянами було захищено до війни близько десяти математичних кандидатських дисертацій (перші дві – в 1935 р.) і дві докторські (Кільчевський і Дрінфельд). ... Зрозуміло, що контингент студентів фізиків і математиків в університеті значно зріс і в зв’язку з цим повинен був збільшитися і склад викладачів”. У своїх спогадах Г.І.Дрінфельд також зазначає про наявну на той час гостру потребу в науково-педагогічних кадрах вищої кваліфікації для вузів Києва.

До справи підготовки наукових кадрів активно долучився М.М.Боголюбов. З [41, 44] слідує, що М.М.Боголюбов розпочав свою викладацьку діяльність у Київському університеті в березні 1936 року, невдовзі після повернення зі свого першого закордонного відрядження, під час якого він протягом двох місяців прочитав цикл лекцій в університетах Франції, Німеччини і Бельгії. Як зазначає академік М.П.Кравчук [44, с.69], в 8-ому семестрі 1935–1936 навчального року на фізико-математичному факультеті Київського університету професор М.М.Боголюбов викладав (факультативно) курс з нелінійної механіки (обсягом 2 години на тиждень).

Офіційно М.М.Боголюбов був зарахований на посаду професора Київського університету з вересня 1936 р., про що він зазначає в своїх автобіографіях [35, с.346], [45, с.92]: ”Починаючи з вересня 1936 року, крім наукової, почав вести і педагогічну роботу в якості професора Київського університету”.

З наказів ректора за 1939 рік, які збереглися в архіві Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка, можна дізнатися про діяльність Київського університету в 1939 році. Зокрема з [11, Л. 37–43] відомо, що у 1938 – 1939 навчальному році у Київському державному університеті ім. Т.Г.Шевченка діяли 8 факультетів: філологічний (декан – М.К.Грунський), історичний (декан – А.Г.Гершбейн), юридичний (декан – М.І.Блінок), фізико-математичний (декан – С.С.Мовшиць), хімічний (декан – П.З.Фішер), біологічний (декан – О.П.Корнеєв), геолого-географічний (декан – І.Ф.Мукомель), факультет іноземних мов (декан – І.В.Шаровольський). До складу фізико-математичного факультету вхо-

дили 4 відділи: математичний, механічний, електрофізичний, металофізичний [12, Л. 67].

22 лютого 1939 року на Загальних зборах АН УРСР було затверджено рішення відділу природничих та математичних наук про обрання професора М.М.Боголюбова членом-кореспондентом АН УРСР [32, Л. 12].

9 березня 1939 року було підписано наказ [11, Л. 145] ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка № 63, відповідно до якого члена-кореспондента АН УРСР професора М.М.Боголюбова було призначено керівником наукових зборів науковців-математиків математичного відділу фізико-математичного факультету. Відвідування цих зборів, які відбувалися двічі на місяць, було обов'язковим для всіх працівників математичного відділу.

Наказом [12, Л. 75] ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 14 травня 1939 року, № 127 було затверджено склад державної екзаменаційної комісії фізико-математичного факультету. Головою комісії було призначено доктора фізико-математичних наук, професора М.М.Боголюбова, членами комісії стали: декан фізико-математичного факультету, доцент С.С.Мовшиць, професор Н.Д.Моргуліс, старший викладач М.М.Сидляр.

7 червня 1939 року було призначено приймальну комісію для проведення вступної кампанії 1939 року. До складу комісії увійшли декани всіх факультетів і професори М.М.Боголюбов, І.К.Мацуревич. Очолив приймальну комісію ректор університету М.О.Русько [12, Л. 164].

Наказом [14, Л. 76–78] ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 26 жовтня 1939 року, № 307 було затверджено перелік кафедр університету та їх персональний склад на 1939–1940 навчальний рік. З цього наказу слідує, що в 1939–1940 навчальному році серед 56 кафедр університету функціонували такі математичні кафедри: кафедра теорії функцій у складі: доктор фізико-математичних наук М.М.Боголюбов – керівник, професор В.Є.Дьяченко, асистент С.О.Авраменко; кафедра математичного аналізу і вищої алгебри у складі: академік АН УРСР, професор Г.В.Пфейффер – керівник, доценти К.Я.Латишева, Ю.І.Гросберг, Г.І.Дрінфельд, Д.Б.Тополянський, старші викладачі Д.В.Щербак, О.В.Товбін, асистенти Ф.С.Гудименко та М.Д.Розенберг; кафедра геометрії у складі: професор Б.Я.Букреев – керівник, доцент Б.Г.Фукс; кафедра теоретичної механіки, теорії пружності і гідромеханіки у складі: професор І.Я.Штаерман – керівник, стар-

ші викладачі Й.Б.Погребінський і М.М.Сидляр та академік АН УРСР М.О.Лаврентьєв (за сумісництвом).

Згодом, саме по кафедрі теорії функції М.М. Боголюбову 5 лютого 1940 року було присвоєно вчене звання професора [32, Л. 11].

В архіві Київського національного університету імені Тараса Шевченка накази ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка по основній діяльності та роботі особового складу за 1940 рік не збереглися, але збереглися накази за 1941 рік. В наказі [16, Л. 20–21] ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 12 травня 1941 року, № 170 наведено перелік факультетів університету. Напередодні війни у 1941 році у Київському державному університеті ім. Т.Г.Шевченка функціонувало 9 факультетів: фізичний (декан – доцент М.Є.Гуртовий), механіко-математичний (в.о. декана – старший викладач Ільїн І.Г.), хімічний (декан – професор П.З.Фішер), геолого-географічний (декан – доцент І.Ф.Мукомель), біологічний (декан – доцент О.П.Корнеев), історичний (декан – доцент П.А.Лавров), юридичний (декан – професор М.М.Гершонон), філологічний (декан – професор М.К.Грунський), факультет західних мов (декан – доцент С.Ю.Гальперн) [16, Л. 20–21].

Оскільки в 30-х роках ХХ століття у Київському університеті, як і в більшості вищих навчальних закладів, існувала гостра потреба в науково-педагогічних кадрах вищої кваліфікації, то набір до аспірантури завжди контролювався Народним Комісаром Освіти УРСР. Так, на підставі наказу Наркома Освіти УРСР від 27 травня 1939 року, №2557, про план набору до аспірантури на 1939–1940 навчальний рік, було прийнято накази ректора [12, Л. 117,176–177] від 29 травня 1939 року, №142 та від 22 червня 1939 року, № 172. Цими наказами було визначено терміни складання вступних іспитів та склад екзаменаційних комісій. 23 серпня 1939 року іспити з математичних дисциплін (математичний аналіз, алгебра і теорія чисел, теорія функцій, геометрія) приймали академік Г.В.Пфейффер, професори М.М.Боголюбов, Б.Я.Букреев, доценти І.Г.Дрінфельд, С.С.Мовшиць [12, Л. 176–177].

3 Перші аспіранти М.М.Боголюбова

Про свою роботу з підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації в автобіографії від 2 грудня 1938 року М.М.Боголюбов вказує наступне: "Нині керую роботою трьох аспірантів". У [35, с.346] зазначалося, що в пері-

од "...з 1937 р. по 1941 р. чотири аспіранти, які працювали під керівництвом М.М.Боголюбова, закінчили аспірантуру та захистили кандидатські дисертації". Ці дані подав особисто М.М.Боголюбов у 1943 році. Хоча загальна кількість аспірантів М.М.Боголюбова у Київському університеті у період 1936–1941 рр. точно невідома. Можна лише зазначити, що їх було не менше чотирьох.

У згаданих вище документах не вказано прізвищ аспірантів. Можна з певністю припускати, що згадані вище аспіранти навчалися в аспірантурі саме Київського університету. Відповіді на питання про прізвища цих аспірантів не вдається отримати з архівних матеріалів, оскільки в архіві Київського національного університету імені Тараса Шевченка збереглася лише частина документів за 1939 р. і за 1941 – 1943 рр., та документи повоєнного періоду (починаючи з 1944 р.). Ці матеріали допомагають скласти частковий перелік аспірантів М.М.Боголюбова за час його діяльності в університеті. Зокрема, згідно архівних даних аспірантами М.М.Боголюбова в довоєнний період були Авраменко Сергій Олександрович, Гіхман Йосип Ілліч і Крейн Селім Григорович (Гершкович).

3.1 Авраменко С.О.

Серед особових справ професорсько-викладацького складу в архіві Київського національного університету імені Тараса Шевченка збереглася особова справа Авраменка Сергія Олександровича [6], який з 1946 по 1951 рр. працював викладачем Київського університету.

С.О.Авраменко народився 6 вересня 1912 року в м. Києві. У своїй автобіографії [6, Л.5] від 9 червня 1949 року він писав (переклад з російської авторів): "По закінченні семирічної школи в 1927 році поступив до шляхо-будівельного технікуму м. Києва, який закінчив у 1930 році. До лютого 1934 року працював техніком-проектувальником в Українському державному інституті проектування доріг, мостів і автошляхових споруд. У лютому 1934 року поступив на фізико-математичний факультет Київського державного університету, який закінчив з відзнакою в червні 1938 році. Після закінчення університету поступив в аспірантуру по кафедрі теорії функцій". Таким чином, вже в 1938 році С.О.Авраменко розпочав навчання в аспірантурі Київського університету.

В особовому листку [6, Л. 3] обліку кадрів С.О.Авраменко зазначив, що аспірантом кафедри теорії функцій Київського державного університету він був з вересня 1938 року по липень 1941 року.

Кафедра теорії функцій була створена в 1938 році, тоді ж її керівником було призначено професора М.М.Боголюбова [35, с. 346]. Очевидно, що саме професор М.М.Боголюбов керував науковою роботою аспіранта С.О.Авраменка. Це підтверджено в [37, с. 102], де зазначено, що С.О.Авраменко був одним із довоєнних вихованців М.М.Боголюбова.

Наказом [14, Л. 76–90] ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 26 жовтня 1939 року, № 307 затверджено перелік і викладацький склад кафедр Київського університету. Зокрема, в цьому наказі зазначається, що в 1939–1940 навчальному році кафедра теорії функцій працювала у складі керівника кафедри – професора М.М.Боголюбова та викладачів: професора В.Є.Дьяченко і асистента С.О.Авраменка (за сумісництвом, 0,33 ставки) [14, Л. 78]. На посаді асистента С.О.Авраменко працював з 1939 р. по 1941 р.

До липня 1941 року – закінчення навчання в аспірантурі, С.О.Авраменко встиг підготувати дисертаційну роботу на тему: "О компактных группах преобразований n -мерного многообразия, сохраняющих неподвижной некоторую точку" [6, Л. 7].

Наказом ректора [13, Л. 221 – 222] Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 15 вересня 1939 року, № 262 було затверджено склад факультетських наукових рад, яким доручалося у вигляді привселюдних засідань проводити захист кандидатських та докторських дисертацій. До складу наукової ради фізико-математичного факультету було включено доктора фізико-математичних наук, професора, завідувача кафедри теорії функцій М.М.Боголюбова.

В наказі [16, Л. 26–27] ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 15 травня 1941 року, № 173 зазначено (цитуюмо мовою оригіналу):

"§5. Вважати, що товариш Авраменко С.О. склав всі іспити по кандидатському мінімуму (кафедра теорія функцій)

§9. Офіційними опонентами по дисертації Авраменка С.О. затверджую члена–кореспондента АН УРСР професора Крейна М.Г. (Одеса) та доцента Гросберга Ю.І."

Очевидно, що захист дисертаційної роботи С.О.Авраменка мав відбутися на засіданні наукової ради фізико-математичного факультету, але, як зазначив сам С.О.Авраменко в автобіографії [6, Л.5] від 9 червня 1948 року, захист його дисертації в 1941 році не відбувся, оскільки розпочалася Велика Вітчизняна війна. С.О.Авраменко захистив дисертацію

на здобуття наукового ступеня кандидата фізико-математичних наук у квітні 1946 року.

З вересня 1946 р. по вересень 1951 р. С.О.Авраменко працював на посаді доцента кафедри алгебри і теорії ймовірностей механіко-математичного факультету, де він читав лекції з дисциплін "Вища алгебра" (I курс), "Лінійна алгебра" (II курс), "Теорія чисел" (III курс), та на фізичному факультеті – лекції з математичного аналізу (II курс).

3.2 Гіхман Й.І.

З вересня 1939 року по липень 1941 року в аспірантурі Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка навчався Гіхман Йосип Ілліч.

Й.І.Гіхман народився в 1918 році в м. Умань. У своїй автобіографії [9, Л. 2] від 6 листопада 1952 року він зазначає (переклад з російської авторів): "У 1934 році вступив до Харківського поліграфічного інституту. У лютому 1935 року перевівся на фізико-математичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, який закінчив у 1939 році". Про те, що Й.І.Гіхман по завершенні навчання отримав диплом з відзнакою, йдеться в наказі [13, Л. 171] ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 31 серпня 1939 року, № 246, в якому наведено список студентів-відмінників, які "закінчили навчання в другому семестрі 1938 – 1939 навчального року з відмінними показниками по академічній успішності". Серед студентів-відмінників фізико-математичного факультету були майбутні аспіранти М.М.Боголобова: першокурсники Б.І.Хацет і Ю.О.Митропольський та випускник Й.І.Гіхман.

Після закінчення в 1939 році фізико-математичного факультету Київського державного університету Й.І.Гіхман вступив до аспірантури Київського університету. Про це він написав у своїй автобіографії від 6 листопада 1952 року [9, Л. 4] (переклад з російської авторів): "В 1939 році закінчив університет і був залишений в ньому в якості аспіранта кафедри теорії функцій". Наказом [13, Л. 122] ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 28 серпня 1939 року, № 228 на підставі наказу Наркома Освіти УРСР Бухало С.М. № 4603 Й.І.Гіхмана з 1 вересня 1939 року було зараховано до складу аспірантів першого року навчання по кафедрі теорія функцій.

Наказом ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 5 жовтня 1939 року, № 258 науковим керівником

аспіранта Й.І.Гіхмана було призначено професора М.М.Боголюбова [14, Л. 19 – 20].

З 20 березня по 5 травня 1941 року аспіранта Й.І.Гіхмана було направлено на виробниче навчання до Москви (наказ ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 20 березня 1941 року, № 114) [15].

Й.І. Гіхман закінчив аспірантуру в 1941 році. Наказ [16, Л. 26] ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 15 травня 1941 року, № 173 містить наступне: "§6. Вважати, що тов. Гіхман Й.І. склав всі іспити по кандидатському мінімуму (кафедра теорія функцій)".

З автобіографії [9, Л. 4] також відомо, що до липня 1941 року Й.І.Гіхман завершив роботу над дисертацією. Проте, запланований захист не відбувся у зв'язку з обставинами воєнного часу. У 1942 році Й.І.Гіхман у Ташкентському державному університеті захистив кандидатську дисертацію [39] "Про вплив випадкового процесу на динамічні системи". У вступі до дисертації автор зазначив (переклад з російської авторів): "Питання, які розглядаються в даній роботі, були поставлені перед автором професором М.М.Боголюбовим".

Зазначимо, що з вересня 1940 р. по липень 1941р. та з вересня 1947 р. по січень 1966 р. Й.І.Гіхман плідно працював у Київському університеті. Він читав нормативні курси з теорії ймовірностей, варіаційного числення, математичного аналізу, математичної фізики, теорії функцій дійсної змінної, інтегральних рівнянь, диференціальних рівнянь з частинними похідними, при цьому, з 1963 р. по 1966 р. Й.І.Гіхман очолював кафедру теорії ймовірностей.

Наукові інтереси Йосипа Ілліча стосувалися в основному теорії випадкових процесів. За час роботи в Київському державному університеті він опублікував праці з обґрунтування методу усереднення М.М.Боголюбова, з теорії асимптотичних розкладів для граничних теорем теорії ймовірностей, досліджував задачі математичної статистики з точки зору процесів Маркова. Й.І.Гіхман також довів важливі граничні теореми для функціоналів адитивного типу і теореми про вихід випадкових функцій за межі смуги та отримав низку інших результатів, які стали класичними.

3.3 Крейн С.Г.

З вересня 1940 р. по липень 1941 р. в аспірантурі Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка навчався Крейн Селім Григорович (Гершкович) [5, Л. 25].

С.Г.Крейн народився у липні 1917 року в м. Києві. З автобіографій [5, Л. 7] і [5, Л. 35], першу з яких С.Г.Крейн написав 12 січня 1948 року, відомо, що в 1935 році після закінчення повної середньої школи № 80 м. Києва він вступив до Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка на фізико-математичний факультет; у 1940 році успішно закінчив механіко-математичний факультет Київського університету і отримав диплом з відзнакою. Цього ж року вступив до аспірантури Київського університету по кафедрі теорії функцій. Ні наказ ректора про зарахування С.Г.Крейна до аспірантури університету, ні особова справа аспіранта С.Г.Крейна в архіві Київського університету не збереглися.

Зауважимо, що з автобіографії С.Г.Крейна можна зробити висновок про те, що механіко-математичний факультет діяв вже в першій половині 1940 року.

Про своє навчання під керівництвом М.М.Боголюбова С.Г.Крейн згадував таке (подається мовою оригіналу): "Учась в аспірантурі, долго возился с задачей, поставленной руководителем, академиком Н.Н.Боголюбовым. Оказалось, что не получалась она потому, что, вычисляя производную синуса корня квадратного из x , потерял производную корня (раньше это изучали в 1-м семестре, теперь проходят в школе)" [48, с. 67].

У липні 1941 року С.Г.Крейн був евакуйований до столиці Башкирії м. Уфи, де був зарахований на посаду молодшого наукового співробітника АН УРСР. У 1941–1942 рр. працював за сумісництвом в Уфимському авіаційному інституті, спочатку асистентом, а потім – старшим викладачем.

В 1942 році С.Г. Крейн захистив кандидатську дисертацію на тему "Про деякі типи напівупорядкованих просторів". Особова справа викладача Київського університету С.Г.Крейна містить витяг із протоколу засідання Вченої ради Інституту фізики і математики АН УРСР від 10 червня 1942 року: "Головуючий – академік Г.В.Пфейффер. Вчений секретар – Д.С.Гейхман. СЛУХАЛИ: Захист дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата фізико-математичних наук тов. Крейна Селіма Гершковича. УХВАЛИЛИ: На основі результатів таємного голосування

присвоїти Крейну Селіму Гершковичу вчений ступінь кандидата фізико-математичних наук” [5, Л. 13].

Після захисту дисертації С.Г.Крейна було переведено на посаду старшого наукового співробітника Інституту математики АН УРСР. У 1943 році він разом з АН УРСР переїхав до Москви, де до 1945 року працював за сумісництвом доцентом кафедри математики Московського енергетичного інституту ім. Молотова [5, Л. 35].

З 16 жовтня 1945 року по 16 грудня 1948 року С.Г.Крейн працював доцентом кафедри математичного аналізу у Київському державному університеті ім. Т.Г.Шевченка. Він читав лекції з математичного аналізу для студентів другого курсу механіко-математичного факультету, викладав спецкурс “Теорія неперервних груп” для студентів четвертого і п’ятого курсів, керував науковими семінарами “Теорія динамічних систем” і “Теорія операторів”. С.Г.Крейн за сумісництвом продовжував працювати старшим науковим співробітником Інституту математики АН УРСР [5, Л. 23] у відділі М.М.Боголюбова.

У своїх спогадах про С.Г.Крейна академік НАН України Ю.М.Березанський в [33, с. 8–10] писав (подається мовою оригіналу): “Осенью 1945, на мех-мате появился молодой человек – хромающий и седой, с лучезарными глазами – Селим Григорьевич Крейн. Он нам стал читать теорию функций комплексного переменного. Он читал так, что каждый чувствовал и понимал – ты можешь быть причастным к придумыванию чего-то нового в этой математике. . . .

Он организовал семинар для молодых математиков, приехавших в Киев, и студентов (М.А.Красносельский, Б.И.Коренблюм, С.А.Авраменко, Н.И.Польский, Г.И.Кац, Ю.Л.Далецкий). . . .

С.Г. не только вовлек меня в активную работу в математике. Он помог с устройством всей моей дальнейшей жизни. Если бы не он, то в никакую аспирантуру я бы не попал. Ведь кем я был к лету 1948 г. – окончившим с отличием мех-мат 23-летним молодым человеком. Вроде бы успешно занимающимся математикой, но статей не имеющим. Был на оккупированной территории, не комсомолец. Единственное “достоинство” (к тому 1948 г. существенное) – не еврей . . . И С.Г. помог существенно – заручился поддержкой Н.Н.Боголюбова, убедил директора Института математики АН УССР, в то время М.А.Лаврентьева, мне содействовать. В аспирантуру в этот институт я попал и моими руководителями стали М.Г. и С.Г.Крейны”.

4 Відновлення діяльності Київського університету (1943 – 1945 рр.)

Після звільнення 6 листопада 1943 р. міста Києва від фашистських загартбників, відновив свою діяльність Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка.

Ю.М.Березанський в [33, с. 5–6] пригадує, що Київський університет почав відновлювати свою діяльність восени 1943 року (подається мовою оригіналу): "Только что из Киева были изгнаны немцы, пришли советские войска, которых местное население, оставшееся на оккупированной территории, боялось не меньше, чем немцев

Разрушенный город, подавленный народ, голод и страх перед завтрашним днем. Разговоры о возможных репрессиях. В этой обстановке несколько профессоров и доцентов, оставшихся в Киеве, все же пытаются открыть Киевский университет".

Ректор Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка М.О.Русько своїм наказом від 14 листопада 1943 року, № 1 відновив роботу Київського університету [17, Л. 1–4].

З 12 листопада 1943 року відновили свою роботу п'ять факультетів Київського університету: філософський (декан – проф. М.К.Грунський), біологічний (декан – проф. В.М.Артаболявський), фізико-математичний (декан – Л.С.Лиходід), геолого-географічний (декан – проф. М.К.Шматько), хімічний (декан – В.М.Кузьмін). Також передбачалося створення юридичного факультету. Відповідальність за його створення було покладено на доцента В.В.Мезенцева.

Зауважимо, що в період відновлення роботи Київського університету фізичний і механіко-математичний факультети знову були об'єднані в один факультет. Наказом ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 18 грудня 1943 року, № 14 було затверджено штатний розклад на 1943 – 1944 навчальний рік. На фізико-математичному факультеті діяли дві кафедри: кафедра математики, до складу якої входили завідувач кафедри – професор Б.Я.Букреев та асистент П.А.Черемухін; кафедра фізики, яка працювала у складі: доцент Л.С.Лиходід – завідувач кафедри, професор Ю.Д.Соколов, доцент О.М.Страшкевич, асистенти П.Г.Горбань і О.П.Шереметьєв, старший лаборант С.І.Олендська, лаборант С.Я.Хицевич, [17, Л. 17].

Наказом ректора Київського державного університету

ім. Т.Г.Шевченка від 26 листопада 1943 року, № 9 [17, Л. 11] було утворено комісію, яка на протязі десяти діб мала встановити, яких збитків зазнав університет під час окупації.

Про те, яких руйнувань зазнав Київський університет під час війни та про його відродження йдеться в [42, с. 174] (переклад з російської авторів): "Будівля головного корпусу була вщент зруйнована, вціліли лише гуманітарний та старий хімічний корпуси, проте вікна в цих корпусах були вибиті, стіни обшарпані, опалення не працювало. Одним словом, для навчання ці будівлі були не придатні. Не дивлячись на те, що ще не закінчилася війна і труднощів було багато, ЦК партії та уряд вирішили, що можливо і необхідно знайти кошти для відновлення діяльності університету".

Про те, що Київський університет повноцінно почав працювати з січня 1944 року, засвідчують накази ректора за 1944 рік. Так, відповідно до постанови Ради Народних Комісарів УРСР про відновлення навчання у Київському університеті було прийнято наказ ректора [18, Л. 7–8] Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 7 січня 1944 року, № 22, в якому йдеться про відновлення навчання в університеті та підготовку до нового навчального року:

" §1. Навчання на II, III, IV, V курсах всіх факультетів розпочати 15 січня 1944 року, на I курсі – 1 лютого 1944 року.

§2. Факультетам механіко-математичному та фізичному тимчасово працювати у складі одного фізико-математичного факультету.

§3. Деканам факультетів ... укомплектувати факультети відповідним професорсько-викладацьким складом та розподілити поміж викладачами роботу на наступний семестр.

Учбові плани, списки членів кафедр та розподіл поміж ними всіх видів роботи подати мені на остаточне затвердження до 10 січня 1944 року.

§4. Директору бібліотеки т. Магеровському забезпечити обслуговування навчального процесу наявними книжковими фондами та пересувними бібліотеками з інших учбових закладів. Роботу закінчити до 12 січня 1944 року.

§5. Для учбового процесу факультети розмістити так:

Фізико-математичний і хімічний факультети – в приміщеннях хімічного корпусу, філологічний, історичний, юридичний – в приміщеннях гуманітарного корпусу, біологічний – в лабораторіях ботанічного саду,

геолого-географічний – в приміщеннях інституту географії.

§6. ...

§7. Проректору з адміністративно-господарської частини тов. Чижову устаткувати всі учбові приміщення відповідними меблями, забезпечити опалення цих приміщень, влаштувати сигналізацію, постачати учбові приміщення крейдою.

§8. Проректору з адміністративно-господарської частини тов. Чижову підготувати до 14 січня 1944 року гуртожиток на 150 осіб та їдальню на 600 осіб.

§9. Тимчасово встановити такий розпорядок для учбової роботи: початок лекцій – о 9 годині, тривалість лекцій – 45 хвилин, перерви між лекціями – 10 хвилин.

Ректор університету: Русько М.О.”

Одним з перших повоєнних студентів–математиків Київського університету був нині академік НАН України Ю.М.Березанський, який про свій вступ згадує так [33, с. 5–6] (подається мовою оригіналу): ”Объявлен набор, экзамены сдавать не нужно. Среди факультетов имеется физико-математический (физиков и математиков объединили – мало преподавателей и возможных студентов). На него поступают человек 30–40... Огромное центральное ”красное” здание университета сожжено, естественные факультеты работают в зданиях химического факультета, которые сохранились”.

Наказом ректора [18, Л. 43–44] Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 10 березня 1944 року, № 54 було внесено зміни до штатного розпису Київського університету на 1943 – 1944 навчальний рік з 1 січня 1944 року. В цей час в університеті діяли 33 кафедри, серед них лише одна математична – кафедра геометрії, яку очолював проф. Б.Я.Букреєв. До професорсько-викладацького складу належали 102 працівники, серед них: 21 професор, 22 доценти, 12 старших викладачів, 31 викладач, 16 асистентів. Математичні дисципліни викладали професори Б.Я.Букреєв, Ю.Д.Соколов, Круковський, доценти С.І.Зуховицький, М.П.Соколов, асистенти П.О.Черемухін, М.Б.Гордон.

Ю.М.Березанський в [33] згадує про викладання математичних дисциплін в Київському університеті в 1944 – 1945 рр. (подається мовою оригіналу): ”Начали ходить на лекции. Война продолжается. Измученные преподаватели читают физику, математику и что-то еще... В первые же дни нам начал читать лекции по математическому анализу Си-

мон Израилевич Зуховицкий. ... Нам читал лекции по аналитической геометрии Борис Яковлевич Букреев. Практические занятия по геометрии вела доц. Вера Петровна Белоусова. На втором курсе она уже не вела практику, а читала аналитическую и дифференциальную геометрию. ... Алгебру нам читал Николай Петрович Соколов. ... Вот и все мои преподаватели-математики на первых двух курсах. Пожалуй стоит отметить, что первый курс состоял всего из одного (второго) семестра – университет начал работать с нового 1944 года”.

Відповідно до рішень Рад Народних Комісарів СРСР і УРСР та Народного Комісаріату Освіти України про реевакуацію Об'єднаного Українського державного університету [40, с.55], у квітні та травні до Києва з евакуації повертаються вчені і викладачі Київського університету, які поповнюють професорсько-викладацький склад університету. У травні 1944 року починає відновлюватися повноцінна науково-педагогічна діяльність кафедр механіко-математичного факультету Київського університету.

5 Механіко-математичний факультет в перші повоєнні роки

М.М.Боголюбов повернувся до Києва на початку 1944 року [38, с. 58]. Відповідно до наказу [19, Л. 25] в.о. ректора Київського державного університету В.Г. Бондарчука від 16 травня 1944 року, № 119 ”Боголюбова Миколу Миколайовича було призначено на посаду професора – керівника кафедри теорії функцій з 15 травня 1944 року”.

Згідно штатного розкладу [40, с. 56] в 1944 – 1945 навчальному році на механіко-математичному факультеті діяли такі кафедри: кафедра математичного аналізу у складі: професор В.Г.Пфейффер – керівник, доцент С.І.Зуховицький, асистент А.С.Штейнберг; кафедра геометрії у складі: професор Б.Я.Букреев – керівник, доценти Б.Г.Фукс, В.П.Білоусова; кафедра теорії функцій (керівник – професор М.М.Боголюбов); кафедра алгебри (керівник – доцент М.П.Соколов); кафедра теоретичної механіки у складі: професор Ю.Д.Соколов – керівник, професори Й.З.Штокало, О.М.Астряб, асистент С.С.Некрасов; кафедра загальної математики у складі: професор В.Є.Дьяченко – керівник, доценти І.І.Путілін, К.Я.Латишева, О.М.Кобелева, асистенти Т.С.Шестакова, П.О.Черемухін; кафедра опору матеріалів у складі: професор О.М.Динник – керівник, доцент М.П.Шереметьєв, асистент

П.К.Батський.

Відродження механіко-математичного факультету в повоєнний період було б неможливим без залучення до викладацької роботи провідних вчених-математиків країни. В перші повоєнні роки за сумісництвом на механіко-математичному факультеті викладали директор Інституту математики АН УРСР академік АН УРСР М.О.Лаврентьєв (1945 – 1948 рр.), завідувач кафедри теоретичної механіки Київського політехнічного інституту доктор фізико-математичних наук, професор М.О.Кільчевський (1945 – 1976 рр.), академік АН УРСР Б.В.Гнеденко (1946 р., 1949 – 1958 рр.), член-кореспондент АН УРСР М.Г.Крейн (1946 – 1947 рр.), старший науковий співробітник Інституту математики АН УРСР С.Г.Крейн (1945 – 1948 рр.) та ін. В повоєнний період на механіко-математичному факультеті, крім згаданих, також викладали О.С.Смогоржевський, Г.М.Положій, М.М.Сідляр, А.Л.Наумов, Ю.О.Митропольський, Й.І.Гіхман, Б.І.Хацет, Г.Й.Сухомел, Ц.О.Шуб, Л.М.Граціанська, Л.С.Дмитренко та ін. [40, с.56].

З 1 березня 1945 року в університеті на посаді професора на 0,5 ставки почав працювати директор Інституту математики АН УРСР академік АН УРСР М.О.Лаврентьєв (наказ ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 1 березня 1945 року, № 48) [21, Л. 80–81], а М.М.Боголюбова з 1 березня 1945 року було зараховано старшим науковим співробітником Інституту математики АН УРСР, йому було доручено керувати науковим семінаром з нелінійної механіки (наказ про це призначення М.О.Лаврентьєв підписав 5 березня 1945 року). [32, Л. 26]

Відповідно до наказу ректора Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка від 3 березня 1945 року, № 50 М.М.Боголюбов був призначений деканом механіко-математичного факультету з 20 лютого 1945 року [21, Л.84–85].

Наказом ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 6 березня 1945 року, № 63 було внесено зміни до наказу ректора від 1 березня 1945 року, № 48 стосовно посадового окладу професора М.О.Лаврентьєва, згідно з яким він зараховувався на повну ставку, розмір якої відповідав посаді завідувача кафедри і становив 2300 крб. [21, Л. 106].

Порівняльний аналіз наказів ректора Київського університету від 19 грудня 1944 року, №337 та від 16 листопада 1945 року, № 288 про затвердження переліку кафедр механіко-математичного факультету та їх професорсько-викладацького складу на 1944 – 1945 та 1945 – 1946 на-

вчальні роки, відповідно, показує, що в 1945 році замість кафедр математичного аналізу (керівник – професор Г.В.Пфейффер), загальної математики (керівник – професор В.Є.Дьяченко) і теорії функцій (керівник – професор М.М.Боголюбов) було створено кафедри теорії функцій та математичного аналізу I (керівник – професор М.О.Лаврентьєв, викладачі: професор В.Є.Дьяченко, доценти С.І.Зуховицький, С.Г.Крейн, асистенти А.С.Штейнберг, І.О.Григорьєва), математичного аналізу II та інтегрування диференціальних рівнянь (керівник – професор Г.В.Пфейффер, викладачі: професор Й.З.Штокало, доценти І.І.Путілін, К.Я.Латишева, О.М.Кобелева, асистент Т.С.Шестакова) та математичної фізики (керівник – професор М.М.Боголюбов, викладач: асистент Б.І.Хацет).

Таким чином, професора М.О.Лаврентьєва в березні 1945 року було призначено завідувачем однієї з кафедр механіко-математичного факультету (як зазначено вище, йому було встановлено посадовий оклад завідувача кафедри), і, очевидно, що саме з 1 березня 1945 року він очолив кафедру теорії функцій та математичного аналізу I – це відповідало одному з напрямків його наукових інтересів, які в той час стосувалися теорії функції комплексної змінної та її застосувань.

Аналогічно, стосовно кафедри математичної фізики можна стверджувати, що кафедру математичної фізики було створено у березні 1945 року, одночасно зі створенням кафедри теорії функцій та математичного аналізу I, яку в 1945 році почав очолювати професор М.О.Лаврентьєв. Більш того, датою створення кафедри математичної фізики можна вважати 1 березня 1945 року. Підтвердженням даного твердження може служити наказ ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 6 березня 1945 року, № 63, де міститься перша документальна згадка про кафедру математичної фізики і де записано: ” §1. Товариша Каральніка С.М. зарахувати асистентом кафедри математичної фізики зі ставкою 700 крб. на місяць з 1 березня 1945 року” [21, Л. 106].

Створення кафедри теорії функцій та математичного аналізу I і кафедри математичної фізики збігається у часі з призначенням М.М.Боголюбова деканом механіко-математичного факультету і часом, коли наукові інтереси Миколи Миколайовича зміщуються в сторону важливих і складних проблем теоретичної фізики – статистичної теорії рівноважних станів, динамічних процесів, проблем надплинності та надпровідності, квантової теорії поля [46, с. 73].

6 Аспіранти М.М. Боголюбова у Київському університеті в повоєнні роки (1944 – 1951 рр.)

В повоєнний час в аспірантурі Київського університету під керівництвом М.М.Боголюбова навчалися Хацет Борис Ісакович, Кац Георгій Ісакович, Стрельцова (Стрельцова–Сталінська) Олена Опанасівна, Лось Федір Сергійович, Польський Нафтул Йосипович і Пахарєва Надія Олексіївна.

6.1 Хацет Б.І.

Першим повоєнним аспірантом М.М.Боголюбова став Хацет Борис Ісакович. Серед архівних матеріалів Київського національного університету імені Тараса Шевченка не збереглася особова справа аспіранта Б.І.Хацета. Інформацію про його навчання в аспірантурі частково можна отримати з наказів ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка за 1944 – 1948 роки та зі спогадів самого Бориса Ісаковича.

Наказом ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 6 жовтня 1944 року, № 269 Б.І.Хацета на підставі наказу заступника комісара освіти УРСР О.М.Русько було зараховано аспірантом першого року навчання, науковим керівником було призначено професора М.М.Боголюбова [19, Л. 72].

Наказом ректора Київського державного університету від 13 жовтня 1944 року, № 277 остаточно було затверджено наукових керівників аспірантів, які вступили до аспірантури Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка у 1944 році. Серед 37 керівників аспірантів був і член-кореспондент АН УРСР М.М.Боголюбов [20].

Про вступні іспити до аспірантури і манеру керівництва аспірантами М.М.Боголюбова можна скласти враження, ознайомившись зі статтею Б.І.Хацета [46]. У своїх спогадах Борис Ісакович згадує про свій вступ до аспірантури так [46, с. 73]: "Моєю мрією в 1944 році був вступ до аспірантури до Миколи Миколайовича Я почав посилено готуватись до вступного іспиту з математики, не дуже чітко уявляючи собі, чому приділити головну увагу. Але за кілька днів до екзамену Микола Миколайович сказав мені, що нічого такого не потрібно, і запропонував до дня екзамену вирішити задачу, яку тут же і написав на листку паперу. Повинен признатися, що ця задача зробила дні, (і ночі), що передували екзамену, вельми важкими для мене . . . на екзамені я несміливо

і зніяковіло виклав Миколі Миколайовичу всі свої міркування, а М.М., посміхнувшись і присунувши до себе листки, на яких я писав, став їх швидко покривати формулами, повторюючи: "Це ж дуже просто". Потім він оголосив мені, що ставить мені "5" і що я – зарахований".

Професор М.М.Боголюбов запропонував аспіранту Б.І.Хацету тему дисертаційної роботи "Про граничний перехід в теорії статистичної рівноваги", яка безпосередньо була пов'язана з тодішніми дослідженнями Миколи Миколайовича зі статистичної фізики.

Аспірантом Б.І.Хацет був із жовтня 1944 року по березень 1948 року. З наказів ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 5 травня 1945 року, № 109 та від 29 січня 1948 року, № 51 відомо, що аспірант Б.І.Хацет перебував у відрядженнях до Москви з 8 травня по 25 травня 1945 року та з 29 січня по 8 лютого 1948 року [22, Л. 72], [25, Л. 60]. Трирічний термін навчання в аспірантурі Б.І.Хацету було продовжено через те, що він у 1946 році в Москві потрапив в автомобільну аварію.

Протягом 1945 – 1947 рр. Б.І.Хацет проводив викладацьку діяльність на механіко-математичному факультеті Київського університету, працюючи на посаді асистента кафедри математичної фізики та згодом – викладача кафедри прикладної механіки [40, с. 56–57].

Щодо кандидатських іспитів, які довелося скласти аспіранту Б.І.Хацету, то наказом ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 7 червня 1945 року, № 133 його було допущено до іспиту з англійської мови, а наказом ректора від 4 серпня 1945 року, № 183 призначено комісію, якій Б.І.Хацет складав іспити з класичної і статистичної механік [22, Л. 106], [23, Л. 61].

Як згадує сам Б.І.Хацет, він успішно завершив роботу над своєю дисертацією, її захист на Вченій раді механіко-математичного факультету було призначено на середину червня 1948 року [46, с. 79]. Це документально підтверджено наказом ректора [26] Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 10 січня 1949 року, № 13 про підсумки підготовки наукових кадрів через аспірантуру Київського державного університету, де зазначається: "За післявоєнні роки аспірантуру університету закінчило 112 осіб. З 44 випускників-аспірантів 1948 року захистили дисертації достроково – 2, своєчасно захистили дисертації – 7 (серед них і Б.І.Хацет – аспірант професора М.М.Боголюбова)".

Після захисту кандидатської дисертації в 1948 році Б.І.Хацет отримав направлення до Житомирського педагогічного інституту, де до 1964

року обіймав посаду завідувача кафедри вищої математики.

6.2 Стрельцова О.О.

У 1946 році аспірантами М.М.Боголюбова стали Стрельцова (Стрельцова-Сталінська) Олена Опанасівна і Кац Георгій Ісакович. В архіві Київського національного університету імені Тараса Шевченка збереглися їхні особові справи, з яких можна дізнатися наступне.

О.О.Стрельцова народилася в м. Києві 10 червня 1922 року. У своїй автобіографії [1, Л. 5–7] від 16 листопада 1946 року вона зазначає (переклад з російської авторів): "У 1939 році, після закінчення 44-ої Київської середньої школи вступила на I курс фізико-математичного факультету Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, до початку війни встигла закінчити другий курс, у лютому 1944 року, коли відновилися заняття в університеті, поступила на третій курс". О.О.Стрельцова закінчила механіко-математичний факультет у 1946 році, її дипломна робота була присвячена темі "Метод нерухомих точок" і отримала позитивний відгук рецензента – професора М.М.Боголюбовим [1, Л. 5–7].

16 липня 1946 року О.О.Стрельцова подала заяву [1, Л. 4] на ім'я ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, в якій просила дозволу "складати на конкурсній основі іспити для зарахування в аспірантуру по кафедрі професора М.М.Боголюбова".

Наказом ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 2 вересня 1946 року, № 270 О.О.Стрельцову було допущено до складання вступних іспитів в аспірантуру по кафедрі математичної фізики [1, Л. 3].

Наказом ректора [1, Л. 2] Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 10 грудня 1946 року, № 394 її було зараховано з 1 листопада 1946 року до складу аспірантів Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка зі спеціальності "математична фізика", науковим керівником було призначено професора М.М.Боголюбова та встановлено термін захисту дисертації – 1 листопада 1949 року.

За період навчання в аспірантурі, згідно протоколів іспитів [1, Л. 12, 14, 17, 23, 33], О.О.Стрельцова склала на відмінно п'ять кандидатських іспитів: з діалектичного та історичного матеріалізму (екзаменаційна комісія: голова: проф. М.М.Боголюбов, члени: канд. наук Є.Г.Федоренко, доц. І.Г.Льїн), французької мови (екзаменаційна комісія: голова: доц. І.Г.Льїн, члени: доц. Є.С.Гілярова, доц. К.Я.Латишева),

квантової механіки і теорії операторів (екзаменаційна комісія: голова: проф. М.М.Боголюбов, члени: доц. І.Г.Ільїн, доц. Й.І.Гіхман), англійської мови (екзаменаційна комісія: голова: доц. К.Я.Латишева, члени: викл. Т.Ф.Лапоногова, викл. О.М.Кигель), статистичної фізики (екзаменаційна комісія: голова: проф. М.М.Боголюбов, члени: доц. Ю.В.Благовіщенський, канд. фіз.-мат. наук С.В.Тябліков).

У липні 1950 року О.О.Стрельцова-Сталінська (О.О.Стрельцова) захистила дисертацію на тему "Молекулярні функції розподілу у випадку кулонівської взаємодії" на здобуття наукового ступеня кандидата фізико-математичних наук [1, Л. 40].

6.3 Кац Г.І.

Як зазначено вище, у 1946 році до аспірантури Київського університету було зараховано Каца Георгія Ісаковича. Він народився в травні 1924 року в м. Одеса. У своїй автобіографії від 18 липня 1946 року Г.І.Кац зазначає [2, Л. 3] (переклад з російської авторів): "У 1930 році разом з сім'єю переїхав в м. Київ. У 1940 році після закінчення 45-ої Київської професійної середньої школи вступив на перший курс фізичного факультету Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. На початку війни був евакуйований разом з сім'єю на Урал. У Свердловському державному університеті закінчив другий і третій курси фізико-математичного факультету. Протягом 1943 – 1945 рр. перебував в лавах Червоної Армії. У 1945 демобілізувався з лав Червоної Армії. У 1946 році закінчив механіко-математичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка". Згідно довідки [2, Л. 6] виданої Київським державним університетом 8 липня 1946 року "постановою ДЕК від 2 липня 1946 року Г.І.Кацу було присуджено диплом з відзнакою і присвоєна кваліфікація математика".

18 серпня 1946 року Г.І.Кац подав заяву на ім'я ректора Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, в якій просив допустити його до складання вступних іспитів в аспірантуру. 28 серпня 1946 року ректор підписав заяву, а наказом ректора Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка від 2 вересня 1946 року Г.І.Каца було допущено до складання вступних іспитів в аспірантуру [2, Л. 5].

Вступаючи до аспірантури, Г.І.Кац подав реферат на тему "Про рекурентні рухи на торі". Відгук на реферат дав професор М.М.Боголюбов, в якому зазначалося (подається мовою оригіналу): "Реферат Г.И.Каца по-

священ исследованию важного вопроса о движениях на двумерном торе и представляет самостоятельную работу автора, в которой ему удалось обобщить известные теоремы Пуанкаре и Данжуа на случай присутствия неподвижных точек.

Следует отметить, что наличие на торе неподвижных точек вносит существенные трудности, и автору было необходимо разработать специальную методику, являющуюся развитием методики Бендиксона. Указанный реферат, представляющий интересное самостоятельное исследование, несомненно, характеризует т. Каца как лицо проявившее определённые способности к научной работе ввиду чего представляется желательным его зачисление в аспирантуру” [2, Л. 14].

Г.І.Каца було зараховано аспірантом Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка зі спеціальності ”математична фізика” з 1 листопада 1946 року (закінчення терміну навчання з захистом дисертації – 1 листопада 1949 року), його науковим керівником було призначено професора М.М.Боголюбова [2, Л. 1].

У одному із звітів [2, Л. 19] аспіранта Г.І.Каца про наукове відрядження з 18 по 30 січня 1948 року до Московського та Ленінградського державних університетів зазначається, що він в Ленінграді двічі консультувався у професора І.П.Натансона з курсу дійсної змінної, в бібліотеці ім. Салтикова-Щедріна ознайомився з книгами: Neumann ”Mathematische Grundlagen der Quantenmekhanik”, Mayer ”Statistical Thermodynamics”; а у Москві він консультувався у професора В.В.Степанова стосовно теми досліджень з теорії динамічних систем та двічі – у доцента Яглома з теорії елементарних частинок. Крім того, він у бібліотеці Московського державного університету ім. М.В.Ломоносова ознайомився з дисертацією Майера, що була присвячена структурі мінімальних сукупностей на поверхнях роду .

За період навчання в аспірантурі, згідно протоколів іспитів [2, Л. 18, 21, 28, 31, 33] і посвідчення [15, Л.38], яке було видане Київським університетом 29 жовтня 1949 року, Г.І.Кац склав п’ять кандидатських іспитів: з діалектичного та історичного матеріалізму (оцінка ”добре”, голова екзаменаційної комісії: проф. М.М.Боголюбов, члени: канд. наук Є.Г.Федоренко, доц. К.Я.Латишева); з Французької мови (оцінка ”відмінно”, голова екзаменаційної комісії: проф. М.М.Боголюбов, члени: доц. І.Г.Ільїн, доц. Є.С.Гілярова); з англійської мови (оцінка ”відмінно”, голова екзаменаційної комісії: доц. К.Я.Латишева, члени: викл. Т.Ф.Лапоногова, викл. О.М.Кигель); з математичних основ

квантової механіки (оцінка "відмінно", голова екзаменаційної комісії: проф. М.М.Боголюбов, члени: проф. С.І.Пекар, доц. С.Г.Крейн); з релятивістської квантової механіки (оцінка "відмінно", голова екзаменаційної комісії: проф. М.М.Боголюбов, члени: проф. С.І.Пекар, доц. С.І.Зуховицький).

Наказом [29] ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 20 грудня 1949 року, № 761 Г.І. Каца було допущено до захисту дисертації на тему: "К теории корреляционной энергии электронного газа" на здобуття вченого ступеня кандидата фізико-математичних наук. Офіційними опонентами було призначено доктора фізико-математичних наук, професора О.І. Ахієзера та кандидата фізико-математичних наук, доцента С.В. Тяблікова.

6.4 Польський Н.Й.

У 1947 році аспірантом М.М.Боголюбова став Польський Нафтул Йосипович. Народився Н.І.Польський в м. Васильків Київської обл. У своїй автобіографії [8, Л. 3] від 12 грудня 1963 Н.І.Польський зазначає (переклад з російської авторів): "У 1931 році з сім'єю переїхав в м. Київ і поступив в середню школу, яку закінчив в 1941 році. На початку Великої Вітчизняної війни був евакуйований в Покровський район Свердловської області. В 1942 році вступив на механіко-математичний факультет Московського державного університету. В 1944 році перевівся на механіко-математичний факультет Київського державного університету, який закінчив у 1947 році з відзнакою". Зауважимо, що в 1943 році М.М.Боголюбов викладав в Московському державному університеті ім. М.В.Ломоносова, і "за наукову роботу та роботу з підготовки наукових кадрів у Московському університеті" він був нагороджений в жовтні 1944 році орденом "Знак Пошани" [32, Л. 9].

У 1946 році Н.Й.Польський працював на посаді секретаря кафедри математичної фізики – про це згадує Б.І.Хацет у своїх спогадах [46, с. 76]. Б.І.Хацет також пише [46, с. 75] про те, що "важка адміністративна задача "пробити" вступ до аспірантури здібних молодих математиків Н.Й.Польського і Г.І.Каца", як і вступ до аспірантури Б.І.Хацета, "була вирішена завдяки активній позиції і впливу М.М.Боголюбова, тоді вже декана механіко-математичного факультету університету".

Наказом ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 29 листопада 1947 року, № 496-а на основі

Наказу Головного Управління Університетів МВО СРСР від 24 листопада 1947 року, № 734 [24] Н.Й.Польського з 1 жовтня 1947 року було зараховано в аспірантуру по кафедрі математичної фізики Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, науковим керівником було призначено професора М.М.Боголюбова і було визначено термін закінчення навчання в аспірантурі з захистом дисертації 1 жовтня 1950 року.

В архіві Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігаються накази ректора [25, Л. 36], [27, 28] про допуск аспіранта Н.Й.Польського до складання кандидатських іспитів з англійської мови, з німецької мови, з топології і функціонального аналізу.

У 1950 році Н.Й.Польський захистив кандидатську дисертацію на тему "О сходимости приближенных методов типа Галёркина". Рішенням ради Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 25 березня 1950 року, протокол № 68, Н.Й.Польському була присвоєна наукова ступінь кандидата фізико-математичних наук [8, Л. 4].

По закінченні аспірантури Н.Й.Польський працював на посаді старшого викладача Донецького індустріального інституту (травень 1950 р. – грудень 1950 р.), Житомирського педагогічного інституту (червень 1951 р. – лютий 1953 р.), Ірбітського педагогічного інституту (лютий 1953 р. – вересень 1954 р.), згодом на посаді старшого наукового співробітника відділу технічної термодинаміки Інституту теплоенергетики АН УРСР (з квітня 1955 р.) [8, Л. 2] та у Київському університеті (за сумісництвом, з погодинною оплатою праці). Зокрема, у 1963 році його було призначено науковим керівником аспірантки кафедри гідроаеромеханіки та теплообміну Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка О.Н.Зеличенко.

Н.Й.Польський помер у 1966 році, у віці 42 років.

6.5 Лось Ф.С.

В повоєнний час, в 1948 – 1949 роках в аспірантурі Київського університету під керівництвом М.М.Боголюбова продовжив своє навчання Лось Федір Сергійович, розпочате ще в 1939 році. Народився Ф.С.Лось 28 травня 1915 року в с. Петрово Кіровоградської обл. У своїй автобіографії [3, Л. 8] від 21 вересня 1948 року він зазначає (переклад з російської авторів): "У 1930 році закінчив семирічну школу с. Петрово, в 1931 році переїхав в м. Кривий Ріг, в 1932 – 1934 роках працював на шахті. З

вересня 1934 р. по липень 1939 р. навчався на фізико-математичному факультеті Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка". Рішенням ДЕК від 30 червня 1939 року Ф.С.Лосю присвоєна кваліфікація механіка [3, Л. 13].

Наказом [13, Л. 122] ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 28 серпня 1939 року, № 228 на підставі наказу Наркома Освіти УРСР Бухало С.М. № 4603 Ф.С.Лось з 1 вересня 1939 року був зарахований до складу аспірантів першого року навчання по кафедрі геометрії, аспірантом якої він був по липень 1941 року [3, Л. 4]. Наказом ректора [14, Л. 19–20] Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 5 жовтня 1939 року, № 258 науковим керівником аспіранта Ф.С. Лось було призначено професора Б.Я.Букреева.

За період навчання в аспірантурі, згідно довідки, яка була видана Ф.С.Лосю 28 серпня 1948 року [3, Л.25], у Київському університеті в довоєнний час Ф.С.Лось склав чотири кандидатських іспити: з діалектичного та історичного матеріалізму (оцінка "задовільно"), французької мови (оцінка "відмінно"), англійської мови (оцінка "відмінно"), геометрії (оцінка "добре").

На початку війни Ф.С.Лось був мобілізований до лав Червоної Армії, де перебував до липня 1948 року [3, Л. 8–9]. 8 жовтня 1948 року Ф.С.Лось був поновлений у складі аспірантів третього року навчання [3, Л. 6].

15 грудня 1948 року професор М.М.Боголюбов звернувся з листом до проректора з наукової роботи Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, в якому писав: "Цим висловлюю свою згоду бути науковим керівником аспіранта Лося Ф.С., який фактично працює під моїм керівництвом з 1 жовтня 1948 року" [3, Л. 19]. Наказом № 697 від 24 грудня 1948 року ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, професора М.М.Боголюбова було призначено науковим керівником аспіранта Ф.С.Лося [3, Л. 20].

В індивідуальному плані аспіранта Ф.С.Лося зазначено, що він виконував дисертаційну роботу на кафедрі математичної фізики на тему "Про принцип усереднення для диференціальних рівнянь в гільбертовому просторі", спеціальність – "нелінійна механіка" [3, Л. 27].

На 25 березня 1949 року було заплановано звіт аспіранта Ф.С.Лося на Вченій раді факультету, його термін навчання в аспірантурі закінчився 8 жовтня 1949 року.

З вересня 1949 року Ф.С.Лось розпочав викладацьку діяльність на

механіко-математичному факультеті Київського університету, працюючи асистентом кафедри інтегрування диференціальних рівнянь. Він вів практичні заняття з дисциплін "Диференціальні рівняння" для студентів II і III курсів механіко-математичного факультету; "Математичний аналіз" для студентів II курсу і "Рівняння математичної фізики" для студентів III і IV курсів фізичного факультету; викладав курс "Вища математика" для студентів I курсу хімічного факультету [7, Л. 5–6]. Ф.С.Лось працював в Київському університеті до 1 лютого 1953 року [7, Л. 38].

6.6 Пахарєва Н.О.

У 1950 році аспіранткою М.М.Боголюбова стала Пахарєва Надія Олександрівна. Н.О.Пахарєва народилася 20 грудня 1924 року в м. Балаково Саратовської обл. В своїй автобіографії [4, Л. 6] від 26 липня 1950 року Н.О.Пахарєва зазначає (переклад з російської авторів): "У 1939 році після закінчення сьомого класу середньої школи м. Балаково вступила в Хвалінське педагогічне училище, яке закінчила в червні 1942 року, а в листопаді 1942 року добровільно пішла до лав Червоної Армії. Після демобілізації в вересні 1945 року вступила на перший курс механіко-математичного факультету Саратовського державного університету ім. М.Г.Чернишевського, який в червні 1950 року закінчила з відзнакою. По завершенні навчання в університеті була направлена в Науково-дослідний інститут – 58 (НДІ – 58) Міністерства озброєння СР-СР".

Проте Н.О.Пахарєва вирішила продовжити навчання і 26 липня 1950 року звернулася з заявою на ім'я ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка з проханням дозволити їй скласти вступні іспити до аспірантури по спеціальності "математична фізика" [4, Л. 3].

З 1 жовтня 1950 року Н.О.Пахарєву було зараховано до стаціонарної аспірантури Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка по кафедрі математичної фізики, її науковим керівником було призначено професора М.М.Боголюбова [4, Л. 2]. В листі від 26 вересня 1950 року до наукової частини Київського державного університету професор М.М.Боголюбов зазначив: "Цим висловлюю свою згоду керувати роботою аспірантки Н.О.Пахарєвої, яку дуже бажано зарахувати" [4, Л. 11].

Під час навчання в аспірантурі, згідно протоколів іспитів [4, Л. 21, 22, 23, 24] і посвідчення [4, Л. 35], яке було видане Київським університетом Н.О.Пахарєвій 20 червня 1953 року, Н.О.Пахарєва склала

на "відмінно" чотири кандидатських іспити: з діалектичного та історичного матеріалізму (голова екзаменаційної комісії: доц. М.Е.Овандер, члени: проф. М.С.Шлепаков, доц. Є.Г.Федоренко), з німецької мови (голова екзаменаційної комісії: ст. викл. І.А.Попков, члени: доц. Н.В.Калачевська, доц. Г.М.Буданова), математичної фізики (оцінка "відмінно", голова екзаменаційної комісії: проф. В.Є.Дяченко, члени: проф. М.М.Боголюбов, доц. Г.М.Положій, доц. Ю.О.Митропольський), граничних задач теорії електромагнітних коливань (оцінка "відмінно", голова екзаменаційної комісії: проф. В.Є.Дяченко, члени: доц. Г.М.Положій, доц. Ю.В.Благовіщенський).

У 1950 – 1951 навчальному році на кафедрі математичної фізики починає працювати Положій Георгій Миколайович (Наказ ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 1 вересня 1950 року, № 537) [30], який відповідно до штатного розпису 1951 – 1952 навчального року (Наказ ректора Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 31 серпня 1951 року, № 503 "А") став наступним завідувачем кафедри математичної фізики [31].

В особовій справі Г.М.Положія збереглась копія Наказу по Головному управлінню Міністерства вищої освіти СРСР від 30 жовтня 1951 року, № 668, де зазначено: "Затвердити кандидата фізико-математичних наук доцента Положія Георгія Миколайовича на посаді завідувача кафедри математичної фізики Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка, звільнивши з цієї посади Боголюбова М.М." [10, Л. 7].

Академік М.М.Боголюбов через те, що знаходився на постійній роботі в Москві, не мав змоги систематично консультувати аспірантку Н.О.Пахареву. З 1 жовтня 1952 року новим науковим керівником Н.О.Пахаревої було призначено Г.М.Положія (розпорядження проректора з наукової роботи [4, Л. 26]), який протягом 1940 – 1941 рр., 1944 – 1949 рр. викладав у Саратовському державному університеті ім. М.Г.Чернишевського [10, Л. 3]. Нагадаємо, що Н.О.Пахарева була студенткою механіко-математичного факультету Саратовського державного університету протягом 1945 – 1950 рр. [4, Л. 6].

15 травня 1953 року на засіданні кафедри математичної фізики аспірантка Н.О.Пахарева виступила з доповіддю по дисертаційній роботі на тему "Метод мажорантних областей в плоской и осесимметричной теории фильтрации" [4, Л. 40]. Захист дисертації було призначено на 1 серпня 1953 року.

В 1952 році Н.О.Пахарева розпочала викладацьку діяльність в Ки-

ївському державному університеті ім. Т.Г.Шевченка на посаді асистента кафедри математичної фізики. Згодом Н.О.Пахарєва стала одним із провідних викладачів цієї кафедри, протягом 1958 – 1960, 1961 – 1964 та 1969 – 1973 рр. вона очолювала кафедру математичної фізики. Співробітником вище зазначеної кафедри Н.О.Пахарєва була до травня 1988 року. Студентам механіко-математичного факультету Н.О.Пахарєва викладала нормативні курси: "Рівняння математичної фізики", "Теорія функції комплексної змінної", "Інтегральні рівняння", "Варіаційне числення" та низку спеціальних курсів.

7 Висновки

На основі аналізу архівних документів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, статей і монографій про життя та науково-організаційну і педагогічну діяльність М.М.Боголюбова, спогадів учнів М.М.Боголюбова, встановлено, що в аспірантурі Київського університету під керівництвом М.М.Боголюбова навчалися такі аспіранти (в дужках вказано термін навчання в аспірантурі під керівництвом М.М.Боголюбова):

Авраменко Сергій Олександрович (вересень 1939 р. – липень 1941 р.)

Гіхман Йосип Ілліч (вересень 1939р. – липень 1941р.)

Крейн Селім Григорович (вересень 1940р. – липень 1941р.)

Хацет Борис Ісакович (жовтень 1944р. – березень 1948 р.)

Стрельцова Олена Опанасівна (листопад 1946 р. – листопад 1949 р.)

Кац Георгій Ісакович (листопад 1946 р. – листопад 1949 р.)

Польський Нафтул Йосипович (жовтень 1947 р. – жовтень 1950 р.)

Лось Федір Сергійович (жовтень 1948 р. – жовтень 1949 р.)

Пахарєва Надія Олексіївна (жовтень 1950 р. – жовтень 1952 р.)

Крім того, встановлено, що кафедра математичної фізики механіко-математичного факультету Київського університету заснована Миколою Миколайовичем Боголюбовим 1 березня 1945 року.

- [1] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 4Л. – Од. зб. № 591 (АСП). – 40 Л.
- [2] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 4Л. – Од. зб. № 1207 (АСП). – 39 Л.
- [3] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 4Л. – Од. зб. № 246 (АСП) Л. 4–27.
- [4] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 4Л. – Од. зб. № 143 (АСП). – 40 Л.
- [5] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 4Л. – Од. зб. № 1948–20 (ППС) 36 Л.
- [6] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 4Л. – Од. зб. № 1951–1 (ППС). – 35 Л.
- [7] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 4Л. – Од. зб. № 1953–294 (ППС) Л. 5–6, 18.
- [8] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 4Л. – Од. зб. № 1964–360 (ППС). – 6 Л.
- [9] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 4Л. – Од. зб. № 1967–17 (ППС). – Л. 2, 4.
- [10] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 4Л. – Од. зб. № 1968 – 46 (ППС). – 57 Л.
- [11] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 3. – Т. 1. – 204 Л.
- [12] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 4. – Т. 2. – 195 Л.
- [13] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 5. – Т. 3. – Л. 122, 221–222, 171.
- [14] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 6. – Т. 4. – Л. 19–20, 76–90.
- [15] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 11. – Т. 1. – Л.38.
- [16] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 15. – Т. 5. – Л.20–21, 26.
- [17] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 22. – 21 Л.

- [18] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 27. – Т. 1. – Л.7–8, 43–44.
- [19] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 27. – Т. 2. – Л. 25, 72.
- [20] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 28. – Т. 3. – Л. 4.
- [21] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 37. – Т. 1. – Л. 80–81, 84–85, 106.
- [22] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 38. – Т. 2. – Л. 72, 106.
- [23] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 39. – Т. 3. – Л. 61.
- [24] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 64. – Т. 6. – Л. 75–77.
- [25] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 69. – Т. 1. – Л. 36, 60.
- [26] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 84. – Т. 1. – Л. 17.
- [27] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 89. – Т. 6. – Л. 56–57.
- [28] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 92. – Т. 9. – Л. 41.
- [29] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 95. – Т. 12. – Л. 66.
- [30] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 108. – Т. 9. – Л. 29–31.
- [31] Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р – 1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 124. – Т. 8. – Л. 116–118.
- [32] Архів НАН України. – Ф. – 251. – Оп. 622. – Од. зб. № 3. – 72 Л.
- [33] *Березанский Ю.М.* Киев, осень 1943 – 1946. Возрождение математики. – В кн.: Воспоминания о С.Г.Крейне. – Воронеж: ВорГУ, 2002. – С. 5–12.
- [34] *Боголюбов А.Н.* Н.Н. Боголюбов. Жизнь. Творчество. – Дубна: ОИЯИ, 1996. – 182 с.
- [35] *Боголюбов Н.Н.* Боголюбов Николай Николаевич. Автобиография // Физики о себе. – Л.: Наука, 1990. – С. 345–347.
- [36] *Боголюбов Н.Н.* Школа зрелости // Комсомольская правда. – 1974. – № 194(15089). – С.4.

- [37] *Верес Б.* Сонячна теорема. – Київ: Дніпро, 1974. – 184 с.
- [38] *Герасименко В.І., Городній М.Ф., Загородній А.Г., Парасюк І.О., Перестюк М.О., Самойленко А.М., Самойленко В.Г.* До 100-річчя від дня народження академіка Миколи Миколайовича Боголюбова // Вісник Київ. нац. ун-ту. Математика. Механіка. – 2009. – Вип. 22. – С. 57–59.
- [39] *Гіхман І.І.* Про вплив випадкового процесу на динамічні системи: дис. ... кандидата фіз.-мат. наук / Гіхман Іосиф Ілліч. – Ташкент, 1942.–92 с.
- [40] *Граб М.Л., Самойленко В.Г.* Про науково-організаційну діяльність академіка М.М.Боголюбова в Київському університеті // Вісник Київ. нац. ун-ту. Математика. Механіка. – 2010. – Вип. 24. – С. 54–59.
- [41] *Дрінфельд Г.І.* Вища математична освіта у Києві в роки 1927 – 1941 // У світі математики. – 1998. – Т. 4, № 2. – С. 68–82.
- [42] *Еругин Н.Т., Штокало І.,З., Стрельцова Е.А.* Николай Николаевич Боголюбов. – В кн.: Киевские математики-педагоги. – К.: Вища школа, 1979. – С. 164–177.
- [43] *Загородній А.Г., Герасименко В.І.* Микола Боголюбов. Фундатор сучасної теоретичної і математичної фізики // Світогляд. – 2009. – № 5 (19). – С.6–13.
- [44] *Кравчук М.П.* Математика та математики в Київському університеті за сто років (1834 – 1934) // Розвиток науки в Київському університеті за сто років. – К.: Вид-во Київського ун-ту. – 1935. – с. 34–69.
- [45] *Мриглод І.М., Ігнатюк В.В., Головач Ю.В.* Микола Боголюбов і Україна. – Львів: Євросвіт, 2009. – 192 с.
- [46] *Хацет Б.І.* Незабутні роки. Спогади про вчителя // У світі математики. – 1998. – Т. 4. – № 4. – С. 71–81.
- [47] *Шмидт О.Ю.* Роль математики в строительстве социализма. – В кн.: Труды первого Всесоюзного съезда математиков. – М.–Л.: ОНТИ, 1936. – С. 28–33.
- [48] *Чернышов К.И.* Воспоминания о неупорядоченной паре Марк Александрович – Селим Григорьевич. – В кн.: Воспоминания о С.Г.Крейне. – Воронеж: ВорГУ, 2002. – С. 54–72.
- [49] *Загородній Анатолій, Хряпа Віктор.* Микола Боголюбов – людина і вчений // Україна. Наука і культура. – 2009. – Вип. 35. – С. 118 – 127.

**ACTIVITIES OF M.M.BOGOLIUBOB ON TUTORING POST
GRADUATE STUDENTS IN KYIV UNIVERSITY**

Maryna GRAB, Valeriy SAMOYLENKO

Kyiv National Taras Shevchenko University
64 Volodymyrska Str., Kyiv 01033

On the basis of studying archive documents of Kyiv National Taras Shevchenko University for period of 1939 and 1941 – 1951 years concerning scientific and pedagogical activities of M.M.Bogoliubov in Kyiv University, list of post graduate students of M.M.Bogoliubov in Kyiv University is completed.